

İMAR HUKUKUNDA TOPLUM ve MİMARLIK SEMPOZYUMU SONUÇ BİLDİRGESİ

TÜRKİYE, İMARA İLİŞKİN HUKUKUNU YENİDEN DÜZENLEMELİDİR

A) ANAYASA'DAKİ OLUMSUZ YAKLAŞIMLAR

Türkiye'de, imar konusuna ilişkin hukuk -sal düzenlemelerin, aslında Anayasa'dan başlayarak, yeniden ele alınması gerekmektedir. Mevcut düzenlemeler, sorunları çözücü değil, plansızlığı ve yasadışılığı körükleyen yönleriyle daha da sorun yaratıcı niteliktedir.

1982 Anayasası, çevre, kentleşme, konut hakkı ve genel olarak temel hak ve özgürlük -lere ilişkin düzenlemelerinde, insan hakları anlayışının günümüzde ulaştığı evrensel standartların çok gerisinde kalmıştır. Devleti toplumdan koparan bir anlayış içinde ele alan ve öncelik tanıyan 1982 Anayasası, çevreyi ve insanı, insanın ve toplumun haklarını güvence altına alma konusunda yeter -sizdir. Ülke yönetimi için sağlıklı, demokratik ve hukuk devleti ilkelerine uygun bir toplumsal düşüncenin oluşabilmesi için önkoşul olan "bilgilenme hakkı", 1982 Anayasa'sının tanımadığı ve güvence altına almadığı çağ -daş bir haktır. "Ekolojik suç" kavramına da yer vermeyen 1982 Anayasası, temel hak ve özgürlükler alanında da "kısıtlayıcı" politika -lara olanak sağlayan çekinceleriyle "çifte söy -lemli" bir nitelik taşımaktadır.

Bütün bunlar Türkiye'nin, evrensel stan -darta ve çağdaş yaşamın demokratik, şeffaf ve katılımcı temel ilkelerine uygun ye -ni bir Anayasaya olan ihtiyacının açık göster -gesidir.

Nitekim, kente ve çevreye karşı işlenen suçlar da bu yüzden yeterli yaptırımlarla kar -şılaşmamakta, önlenememektedir.

B) YASALARIN VE YARGININ "ETKİSİZ" KILINMASI

Anayasa'dan başlayarak mevzuatın ye -tersizliği ortadayken, Türkiye'de mevcut mev -zuatın da idare tarafından uygulanmadığı te -mel sorunlardan biridir.

İdarenin, imar konusunda, hukuka aykırı eylem ve işlemlerini yaygınlığı, bigi edinme hakkının anayasal bir hak olarak tanınmama -sına karşın, hukuka aykırı eylem ve işlem -lerin öğrenilmesi sonucunda Mimarlar Oası ve diğer duyarlı kişi ve kuruluşlarca açılan ve "kazanılan" davaların çokluğu ile kanıtlan -maktadır.

Ancak, açılan davaların sonucunda veri -len "yürütmeyi durdurma" ve "iptal" kararları da, Anayasa'nın açık emrine karşın, tıpkı yasalar gibi, idarece, çoğu kez uygulanmamaktadır. Kararların uygulanmaması sonucunda, yapı -lan hukuka aykırı binalar, kavşaklar, imar pla -nı değişiklikleri vb. varlıklarını sürdürmekte; böylece kent, çevre ve toplumsal haklar üze -rinde gelecek kuşakları da etki leyecek kalıcı tahribatlar yaratıldığı gibi, belirli kişi ya da ke -simlere de haksız kazançlar sağlamakta.

Yapımı ile ilgili işlemlerin yargı organınca iptal edildiği tesislerin devleti yönetenler ve temsil edenlerce açılması ise yargı kararları -nın fiilen etkisizleştirilmekte, "yağmacı" giri -şimcilerin tarihsel, doğal, kültürel çevrenin tahrip edilmesinde kentli haklarının ihlali so -nucunu da doğuran hukuk dışı eylemlerinde

ka bağılılığını ve yargı kararlarının uygulanmasını sağlayacak daha etkin anayasal ve yasal önlemlerin acilen alınması gerekmektedir.

C) PLANSIZLIĞIN EGEMENLİĞİ ve “PLANLAMADAN PİYASAYA” POLİTİKASI

Türkiye’de plansızlığın açıkça savunulduğu 1950’li yıllardan başlayarak kentler ve çevre tahrip edilmiş, sağlıklı ve spekülasyon kentleşmenin yolu açılmıştır. 1960’lara doğru İstanbul’daki “Menderes yıkımları” kente karşı siyasal uçların ilk ünlü örneğidir.

1970’lerden itibaren ise “planlı yağma” döneminin başladığı görülmektedir. Bu dönemde spekülasyon yatırım kararları, bilimsel ve katılımcı niteliği olmayan sadece özel çıkarlara imar olanağı sağlayan sözde planlara dayanılarak verilmiştir. O günlerden bu yana, koruma kurullarına siyasal müdahaleler, ayrıcalıklı yapılaşma hakkı tanıyan turizm merkezi müdahaleler, su havzalarının yapılaşmaya açılması girişimleri, deprem bölgelerinde ve zayıf zeminlerde riskli yapılaşma izinler, kıyı-yeşil alan-orman alanlarının imara açılması uygulamaları vb. çok sayıda bilim ve hukuk dışı uygulama bizzat “plan marifetiyale” yapılmaktadır.

Günümüzde, küreselleşmenin politikasını yürüten Dünya Bankası (DB) da “planlamadan piyasaya” söylemini yaygınlaştırmaktadır. Oysa, deneyimler göstermektedir ki kalkınma ve kentleşme politikalarının bilimsel ve katılımcı planlama olmadan belirlenip uygulanması ile çağdaş bir gelişimi ya kalamak mümkün değildir. Genelde kamu yararı kavramına da soğuk bakan DB’nin bunu reddetmesinin nedeni ise böyle bir planlamanın toplum yararı ve kentsel-çevresel hakların gözetimine sağladığı güvencedir.

tamamlamalıdır. Özellikle bölge planları ile kentsel gelişme ve yerleşme alanlarının doğru belirlenmesi, bölge içinde kent kimliğinin doğru belirlenmesi, bölgeler arası farklılıkların ortadan kaldırılması, bölgesel koruma esas alınarak tarihsel-doğal-kültürel çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınma anlayışı içinde ülke kaynaklarının planlı kullanımı, ekonomik ve ekolojik kararların birlikte verilmesi mümkün olacaktır.

Nitekim, bu olmadığı içindir ki depremden sonra bile örneğin Düzce “il merkezi”, Adapazarı da “büyükşehir” yapılabilmekte, diğer sanayi tesisleriyle de birlikte Kuzey Anadolu Fayı güzergahındaki plansız ve riskli yoğunlaşma süreci adeta yine teşvik edilebilmektedir.

D) MERKEZİ VE YEREL YETKİLERİN DENGESİZLİĞİ

1984 yılında kabul edilen 3194 sayılı İmar yasası ile merkezi yönetimin kent planlarına ilişkin yetkileri yerel yönetimlere devredilmiştir. Ancak yerel yönetim reformu bir bütün olarak gerçekleştirilememiş, merkezin müdahaleleri devam ettiği gibi, yerel planlama ve imar yetkilerine de bilimsel ve demokratik bir denetim mekanizması getirilmemiştir.

Böylece, denetim mekanizmaları kurulmadan ve bilim kurumlarıyla halkın katılımı sağlanmadan planlama yetkilerinin yerelleştirilmesi sanıldığı gibi demokrasiyi değil, “yağmanın yerelden organizasyonu” sonucunu doğurmuştur.

Nitekim, “595 sayılı Yapı Denetimine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname” ve Bayındırlık Bakanlığı’nca hazırlanan İmar ve Şehircilik Yasa Tasarısı da yeniden merkezileşme eğilimini güçlendirmekte, yerelde yaşanan sorunları bilimsel ve demokratik dene-

timle ve katılımıla çözmek yerine aynı denetimsiz anlayış içinde yetkileri yeniden merkeze aktarmaktadır.

Çünkü, karşılaşılan sorunların nedeni, imar yetkisinin belediyelerde olması değil, bu yetkileri güçlendiren siyasi tercihlerin sadece arsa ve arazi rantını maksimize etmekten yana tanınmaması, uygulamaların şeffaf olma-

madan yapılamaz.

595 Sayılı KHK ile KUS (Teknik Uygulama Sorumluluğu) yetkisi “sermaye şirketlerine” devredilmiştir. Denetim görevlisini yine mülk sahibi ya da yatırımcı-inşaat müteahhidi seçmekte, denetim işverene bağlı kalmakta, tümüyle “teknik bağımsızlık” içinde çalışması gereken denetim kuruluşu “patronaj ilişki-

ması, hukuka uyulmaması, bilim ve uzmanlık çevrelerinin, meslek kuruluşları ile halkın genel çıkarlarını savunan demokratik güçlerin yönetime ve denetime katılmasının önlenmesidir. Nitekim, aynı durum merkezdeki yetkilerde de yaşandığından, Bakanlık onaylı imar kararlarında da spekülasyon niyetleri geçerli olabilmektedir.

Yerel yönetim reformu, yukarıda belirtilen yanlışları giderecek biçimde, zaman yitirilmeden yapılmalı, imar yetkilerinin kullanımında bilimsellikten ve toplum yararından ödün verilmemesi güvence altına alınmalıdır.

E) 595 SAYILI KHK, YAPI DENETİMİNİ SAĞLAYAMAZ.

595 Sayılı KHK, çeşitli yönleriyle yetki yasasına ve Anayasa'ya aykırı görünmekte ve Anayasa Mahkemesi önünde dava konusu edilmiş bulunmaktadır.

595 Sayılı KHK, tek bir alanı-yapı denetimi diğer etmenlerden ayırarak düzenlemesi nedeniyle parçacıdır. Planlama-uygulama süresindeki bütüncül yaklaşım içinde ele alınmamıştır. Yapı denetimi, kentleşme, imar, planlama, meslek kuruluşlarının yetki alanı ve ilgili disiplinlerle birlikte tanımlanmadığından, diğer hukuksal düzenlemelerle ilişkiler ortaya çıkmakta, uygulama bütünlüğü sağlanamamakta ve sorunlar çözümlenmek yerine büyümektedir. Kaldı ki yapı denetimi, planlamanın, yönetimlerin planlama uygulamalarının, malzeme kalite ve standartlarının müteahhitlik kurumunun ve mali denetimin (sigorta vs.) bütünselliği içinde ele alın-

ılmaması tutsak kılınmaktadır.

Denetim şirketlerinin sermayesinin % 49'unun meslekten olmayanlarca üstlenilmesi olanağının sağlanmasıyla, uygulamada, arazi rantı ve kaçak yapılaşma konusunda "sabıkalı" olanların bu şirketlere ortak, hatta "sahip" olma eğilimine girdikleri görülmektedir. Bu durumun yaratacağı sakıncalar, kısa sürede ortaya çıkacaktır.

Öte yandan, getirilen yeni düzenlemeler mimarı ve "mimarlık sanatını" bir yana bırakmış, yapı kimliğini ve estetiğini görmezlikten gelmiş, tarihi binaların durumunu ise tümüyle ihmal etmiştir.

Yine 595 sayılı KHK'de, "kamu binaları" ile adeta lüks bir villa çağrışımı yapan "180 m 2'lik" tek katlı konutların "kapsam dışında" bırakılması, bu yapıların söz konusu KHK karmaşasına karşı "korunduğu" izlenimini vermektedir.

Bu nitelikleriyle, 595 sayılı KHK, ihtiyaca cevap vermeyi değil, adeta yeni bir "sektör" yaratmayı hedefler görünmektedir. İmar yönetmeliklerinde TUS'a haklı sınırlamalar getirilirken, denetim şirketlerine bu yönde hiçbir sınırlama getirilmemiş olması da "sermaye şirketlerine tanınan ticari özgürlüğün" bir yansıması olsa gerektir.

F) 587 SAYILI KHK İLE GETİRİLEN DEPREM SİGORTASI CAN VE MAL GÜVENLİĞİNİ SAĞLAMAMAKTADIR

Zorunlu deprem sigortası düzenlenirken de öbür konularda olduğu gibi ilgili uzman kuruluşlar dışlanmış ve katılım sağlanma-

mış, bu nedenle, düzenleme yetersiz kalmış, tarafların mutabakatı önemsenmemiştir.

Zaten, zorunlu sigorta uygulamasının altı ay süreyle ertelenmesi, idarenin bu konuda yetersiz bir düzenlemeyle "çaresiz" kaldığının da açık bir kanıtıdır.

27 pilot ilin seçim ölçütleri ise belirsizdir. Örneğin, deprem bölgesi olan Muğla ve Muş illerinin neden kapsam dışı tutulduğu belli değildir. Yakın geçmişinde deprem olmayan, ancak yakın gelecekte beklenen illerin uygulama dışında kalması ise adeta bir "kara-mi-

almamış bulunmaktadır. Mimarlar Odası'nın UIA kararlarını da esas alarak, belirlediği asgari beş yıl eğitim + iki yıl staj düzenlemesi Türkiye koşulları ve bilimsellik açısından gerçekçi değildir. Şimdiki uygulamaya göre mezuniyetten sonra 12 yıl çalışmış olanlara "uzmanlık belgesi" verilmesi ise niteliği görmezden gelerek yapılan bilim dışı bir düzenlemedir. 12 yıl çalışmış olmak belki deneyim kazandırabilir ama uzmanlık asla kazandırmaz. Esasen, "genel uzmanlık" kavramı da anlamsızdır. Tüm mesleklerde olduğu gibi mimarlıkta da uzmanlığın, mimarlığın

zah" gibidir.

Zorunlu deprem sigortası yalnızca meskenler için getirilmiştir. Kamu binalarının, ticari ve sınıai binaların denetim dışı tutulmuş olması ne anlama gelmektedir? Kaldırılan sigorta sistemi de yalnızca binanın taşıyıcı sistemini kapsamaktadır. Oysa, mal ve can kayıplarının, işgücü kaybının da sigorta kapsamında olması gerekmektedir.

G) EĞİTİMİN KALİTESİ YÜKSELTİLMELİDİR

Hukuksal düzenlemeler iyileştirilse bile, sonuçta bunları uygulayacak olanlar insanlardır. Bu nedenle, uygulayıcıların niteliği de önem kazanmaktadır.

Uygulayıcıların niteliği, onlara verilen eğitimle doğrudan ilgilidir. Oysa, ülkemizde, mimarlık ve mühendislik eğitimi veren yüksek öğretim kurumları içinde, yeterli öğretim kadrosuna sahip olmayanların önemli bir ağırlık taşıdığı bilinen bir gerçektir. Ara insan gücü yetiştiren eğitim kurumları ise ya yoktur ya da yetersizdir. Eğitim sonrası süreçte ise uygulamaya dönük ek bir eğitim programı henüz hiç yoktur.

601 Sayılı uzmanlıkla ilgili KHK, eğitim sisteminin içinde bulunduğu durumu gözardı etmekte, yapılan olumlu önerileri ise dikkate

belli bir alanında edinilmiş olması gerekir.

Bunun için de ayrıca bir uzmanlık eğitiminin de geçmiş olmak temel koşuldur. 601 Sayılı KHK, bütün bunları yeterince önemsemeyerek bilimsel gerçeklere ve ihtiyaca uygun düzenlemeler getirmemektedir.

SONUÇ:

Sonuç olarak, ülkemizin imar ve planlama düzeni, insan haklarına ve çevreye saygıya dayalı, insanı toplumun ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarını dikkate alan, demokratik bir biçimde oluşturulmuş ve bilimselliğe öncelik veren bir düzen değildir. Sorunların parça parça ele alınarak giderilmeye çalışılması da kargaşa yaratmaktan başka bir sonuç doğurmamıştır.

Türkiye, öncelikle insan onurunu öne çıkaran, insan haklarının evrensel standartlarda tanınıp güvence altına alındığı, yönetime katılma mekanizmalarını öngören, kısacası demokratik bir anayasayı yapıp yürürlüğe koymakta her geçen gün daha da geç kalmaktadır.

Düzenlemeler, ilgililerin katılımı olmadan ve açık demokratik ortamlarda yeterince tartışılmadan yapılmaya çalışıldığından, amaca uygun olmaktan uzak kalmıştır.

İmara ilişkin mevzuat, planlama, gelişme, katılım, tartışma kavramları dikkate alınarak yeniden düzenlenmek zorundadır.

Türkiye'de yasal düzenlemelerde, imar konusu ile yapı konusu içiçe girmiş, birbirine karışmış bulunmaktadır. Bu iki konunun ayrı yasalarda düzenlenmesinde yarar bulunmaktadır.

Türkiye yerel yönetimler reformunu, bütünsel olarak, demokratik katılım ve denetim (teknik ve idari denetim, halk denetimi) mekanizmalarının tümünü öngörerek ve "imar reformunu"da içerecek şekilde gerçekleştirmelidir.

Bütün bunların yapılabilmesi ve siyasal iktidarların bu sempozyumdaki sonuçlar gibi asıl yapılması gerekenleri dikkate alabilmesi için, kamuoyunun sesini yükseltmesi, ihtiyacını yüksek sesle duyurması ve politikacılar üzerinde demokratik etkilenme mekanizmalarının tümünü usanmadan kullanması gerekmektedir.

İmar hukuku, sadece teknik ve yönetsel çevrelerin değil, tüm toplumun en genel olarak yaşamını ve geleceğini güvenceye alma hakkıdır. Bu nedenle, uygarca bir geleceği özleyen herkes, artık bu konuyu öncelikli gündemi olarak görmelidir.

